

Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi

ARKEOLOJİ - RÖLÖVE - RESTORASYON
EPIGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO
TEOLOJİ - FOLKLOR

Sayı : 13

Yıl : 1995-1996

İstanbul 1996

Sahibi ve Yazı

İşleri Müdürü : Enis KARAKAYA
Teknik Müdür : Tolunay TİMUÇİN
Koordinatör : Haluk KARGI
Haber Sorumlusu : Haluk ÇETİNKAYA

Yayın Kurulu

: Dr. Şebnem AKALIN
Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU
Dr. Üzlifat ÖZGÜMÜŞ
Yavuz TİRYAKİ (M.A.)

Danışmanlar

: Prof. Dr. Semavi EYİCE
Prof. Dr. Ara ALTUN
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM
Prof. Dr. M. Baha TANMAN
Doç. Dr. Hüsamettin AKSU

Dizgi-Mizampaj

: Metin KARAKAYA 281 64 31

Film

: CMYK Grafik 212 99 80

İRTİBAT :

Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU
İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi
Bölümü PTT Fen 34459
Beyazıt / İstanbul

Tel / Fax :

0 212 517 03 88 Tolunay TİMUÇİN

Dergide yayınlanan makalelerin sorumlulukları yazarına aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ile yararlanılabilir.

Kapak : Sultan III. Ahmed'in Minyatürü, Levnî, Silsilename, T.S.M. A.3190.

İÇİNDEKİLER

- * Hasan Dede ve Külliyesi
Yavuz TİRYAKİ (M.A.) 2-12
- * İstanbul'da Bir Kilise Harabesi
Khalkoprateia Manastırı Kilisesi
Ahmet SİPAHIOĞLU (M.A.) 13-17
- * Eski Kırım'da Kurşunlu Camii
Nicole KANÇAL-FERRARİ 18-20
- * Çavuşbaşı Ahmed Paşa Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi
Sema DOĞAN 21-24
- * Tuzla Yakınındaki Adaların Bizans Yapıları
Cihat SOYHAN 25-28
- * Yozgat Çevresindeki Dağınk Mimari Parçalarla İlgili Bir Not
Ahmet AKMAN 29-30
- * Karamanoğlu İshak Bey'in 869 (1464-65) Tarihli Yayınlanmamış Sikkesi
Betül ÖZDEN 31-32
- * Rembrandt'ın "Ganymedes'in Kaçırılışı" İkonografisi Margarita RUSSELL (Çev: Yrd.Doç.Dr.Zühre İNDİRKAŞ) 33-45
- * İstanbul'da Aya Mokios Kilisesi
Dr. Ferudun ÖZGÜMÜŞ 46-49
- * Tarihi Eser Tahribine Bir Örnek Çoban Çeşmesi
Bekir TOSUN 50
- * Japonya'da Türk Sanatı ve Anadolu Kültürü Sergisi
Dr. Şebnem AKALIN 51-53
- * Son Buluntular Işığında Antik Philadelphia Nekropolü
Enis KARAKAYA (M.A.) 54-60
- * Küçükçekmece'de Emîni Çeşmesi'nin Kitâbesi
Doç. Dr. Hüsamettin AKSU 61-62
- * Habitat II Münasebeti İle Atatürk Kitaplığı ve Taksim Sanat Galerisi'nde Açılan Sergiler
Deniz ÇALIŞIR 63-67
- * Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi'nin 1-12. Sayılarında Yeralan Yazılar
Enis KARAKAYA (M.A.) 68-78

HASAN DEDE ve KÜLLİYESİ

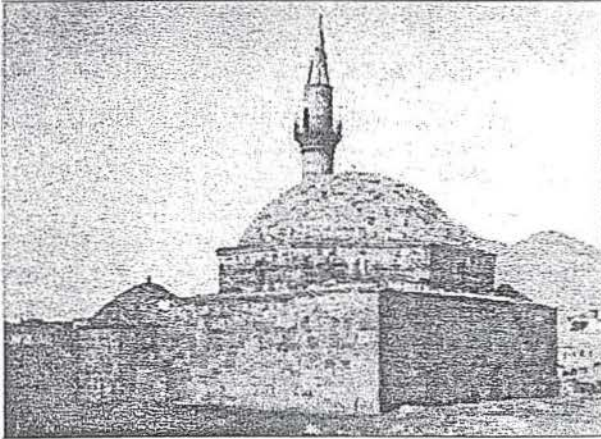
Yavuz TIRYAKI / M.A.

Hasan Dede Kasabası; Kırıkkale iline 9 km. uzaklıkta Ankara-Kayseri Karayolu'nun 90. km. sinde yer almaktadır. Asıl adı Şeyh Hasan Fakih Veled-i Yakup Fakih olan Hasan Dede'ye bu köy timar olarak 1579 tarihinde verilmişti. Kırıkkale'ye bağlanınca Doğanay adını almış, 1950 yılından sonra yöre halkı tarafından Şeyhlerine hürmeten adı tekrar Hasan Dede olarak değiştirilmiştir(1).

Kasaba erken tarihlerden bu yana yerleşmelere sahne olmuştur. Çeşitli vesilelerle ele geçen buluntular Kızılırmak kıyısında ilk yerleşmelerin mevcudiyetini ortaya koymuştur. Özellikle Hasan Dede Camii'nin duvarlarında kullanılan devşirme malzeme Roma dönemi yerleşimi için önemli ipuçları vermektedir(2).

Türkleşme sürecinde ise Hasan Dede tarafından Türk boylarından Gündeşli, Gökçekli, Beydilli aşiretleri XVI. yüzyıl sonlarında bölgeye yerleştirilmiştir. 1972 tarihinde de belediye statüsüne kavuşmuştur(3).

Sıkça Temeşvarlı Gazi Aşık Hasan ile karıştırılan(4) Hasan Dede(5) Diyar-ı Horasan'dan sekiz dervişi ile birlikte Hacı Bektaş Dergâhı'na gelerek, Hacı Bektaş'ın tahta kılıcını kuşanmış(6), Anavarza(7) civarındaki Gündeşli, Beydilli, Gökçekli ve Kuyumcu aşiretlerini(8) kendisine tâbî kılmış(9), bu aşiretler ve dervişleriyle birlikte Kanunî Sultan Süleyman'ın I. Viyana Kuşatması'na (?) iştirak etmiştir(10). Bu savaşta gösterdiği yararlılıktan dolayı kendisine bugünkü Hasan Dede toprakları bir berat ile verilmişti(11).

Resim 1: Hasan Dede Camii'nin eski bir resmi

Hasan Dede burada gelene geçene hizmet için bir zaviye inşa etmeye başlamış, yapı kızı Ümmügülsüm tarafından 1605'de tamamlanmıştır(12). 1579 tarihli bir ferman ile vergi vermeyip, tüm geliri bu zaviye misafirlerine adanmıştır(13). Ayrıca zaviyenin pekçok yerden gelen vakıf geliride vardır.

Çok yönlü kişiliğe sahip Hasan Dede asıl şiirleriyle ünlenmiştir. Hasan Dede'nin şairliği üzerine bazı araştırmacılar tarafından etüdler yapılmış, bazı cönglerde Hasan Dede mahlasıyla şiirlere raslanmıştır. Bugün elimizde Hasan Dede mahlasıyla yazılmış 11 şiiri vardır(14). Hasan Dede arı Türkçe ile yazdığı şiirleri pek çok halk şairini etkilemiş, *Budala*, *Deli Boran*, *Hüseyn*, *Veysel* gibi bazı halk şairleri de onun izinden ilerlemiştir(15).

En tanınmış şiiri olan "*Eşrefoğlu al haberi*", Eşrefoğlu tarikatının kurucusu olan Eşrefoğlu Rumî'ye, "*Tecellî şevk-ı dildarın beni mest eyledi hayran*", ilahisine ve bu ilahideki övünmesine karşılık olarak yazdığı rivayet edilir(16). Kahire Bektaş Dergâhı Postnişini Hasan Dede Baba tarafından XVIII. yüzyılda Sabâ makamında bestelenen bu şiirin Geldanî makamıyla birlikte iki değişik bestesi daha vardır(17). Alevî cemlerinde coşkuyla söylenen bu şiir oldukça beyeni kazanmıştır.

Hasan Dede'nin şairliği, askerliği ve şeyhliğinin yanında birde fıkıh eseri vardır(18).

Bugün Hasan Dede kasabasında, camisinin yanındaki türbesinde medfun olan Hasan Dede sadece yöre halkının değil tüm Orta Anadolu'nun sevilen lirik şairi ve şeyhidir. Türbe ve camisi ziyaret edilir, adak adanır, dilek dlenir.

Hasan Dede hakkında Menkıbeler:

1-Tahta Kılıç:

Hacı Bektaş-ı Veli Rum diyarına gelerek etrafı irşat ederken soruyorlar:

-Sizden sonra tahta kılıç tutan gelecekmî?

Hacı Bektaş-ı Veli:

-Evet gelecek. Dedikten sonra kendi kılıcını göstererek:

-İşte bu kılıç önümde. Diyince yanındaki erenler:

-Bu zat nezaman gelecektir?

Hacı Bektaş-ı Veli:

-Bu kılıcın sahibi geldikte Akpınardan kızıl elma akacaktır. Demiştir.

Balım Sultan'ın Hacı Bektaş Dergâhına Postneşin olduğu zaman kızıl elma akmaya başlamıştır.

Hacı Bektaş ölüp, Balım Sultan yaşarken ona:

-Son erenler körpesi geldi. Diyorlar.

Bu sırada Şeyh Hasan Dede sekiz nefer dervişi ile birlikte Hacı Bektaş civarına geliyor. Balım Sultan Hasan Dede'yi kabul ediyor.

Bu zaman Balım Sultan Hacı Baktaş'ın kılıcını uzatarak:

-Bu tahta kılıç senin emanetindir. Diyerek Horasan erenlerinden Hacı Bektaş'ın tahta kılıcını Hasan Dede'ye veriyor. Bunun üzerine Hasan Dede Anavarza Kalesinde yaşayan Beydilli, Gündeçli, Köçekli ve Kuyumcu aşiretlerini kızılbaş yapıyor(19).

2-Kızılırmak:

Bir gün Hasan Dede ve arkadaşları Kızılırmak'a yıkanmaya gidiyorlar. Irmağın suları berrak akıyor. O esnada Hasan Dede arkadaşlarına:

-Siz biraz aşağı tarafta yıkanınız. Diyor.

Arkadaşları berrak suda yıkanılar, biraz sonra

ırmağın kıpkırmızı aktığını görüyorlar. Orada bulunan Cafer Gülü:

-Bu kan Hasan Dede'den geliyor! Diyor, hepsi Hasan Dede'nin yanına geliyorlar, soruyorlar:

-Bu kan nereden akıyor?

-Bendeki hançer yarası daha iyi olmadı. Cafer:

-Be hey gözübüyük, kızıl kanın ile sırrını bu ırmağa döktün. Diyor ve bundan böyle ırmağa Kızılırmak adını veriyorlar. Hasan Dede'nin ilâhi aşkı ile yanan kanı ile Kızılırmak kutluluk kazanmış oluyor(20).

3-Karataş

Hasan Dede'nin sağlığında ona çok bağlı Ömer Ağa adında erenlerden birisi varmış. Bu adam Hacca gitmeye karar veriyor. Giderken Şeyh Hasan Dede'yi ziyaret ediyor. Hasan Dede de ona bir çaput içinde karpuz çekirdekleri ile bir miktarda kömür veriyor. Bu adama diyor ki:

-Bu çıkını Mekke Şerifine ver.

Ömer Ağa yola çıkıyor. Fakat Ömer Ağa hayretler içerisinde şunları söylüyor:

-Koskoca bir şerife kömürle çekirdekler hediye verilir mi?

Nihayet Mekke'ye geliyor, fakat bu emanetleri Mekke şerifine vermiyor. Bir müddet sonra Mekke Şerifi Ömer Ağa'yı yanına çağırıyor, ona:

-Emanetler nerede? Diyor.

Ömer Ağa şaşalayarak gidip emanetleri getirip Şerife teslim ediyor. Şerif bohçayı açar açmaz çekirdekler yere dökülüyor, bunlar birer ala karpuz oluyor. Kara kömürler ise birer kara koyun haline geliyorlar. Sonra Şerif Ömer Ağa'ya:

-Niçin buraya kadar geliyorsunuz? Hac ayağınızdadır.

-Orada haceri Esved yok ki... Deyince:

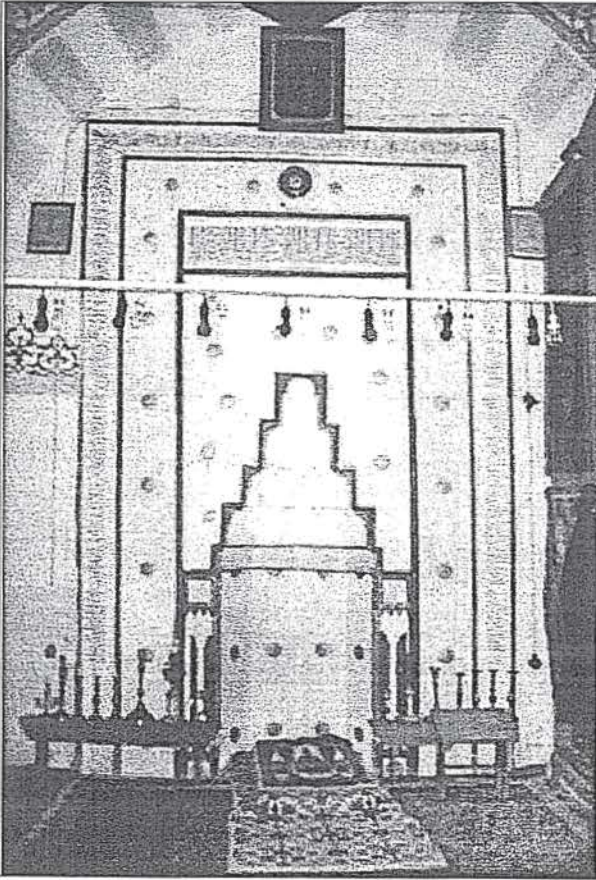
-Sana şu taşı vereyim, bunu Hasan Dede'ye ver...

Bu taşı ziyaret ediniz. Diyerek ona bir taş veriyor.

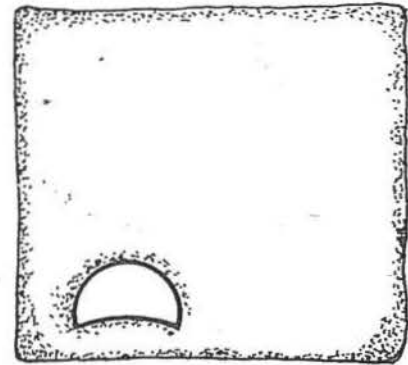
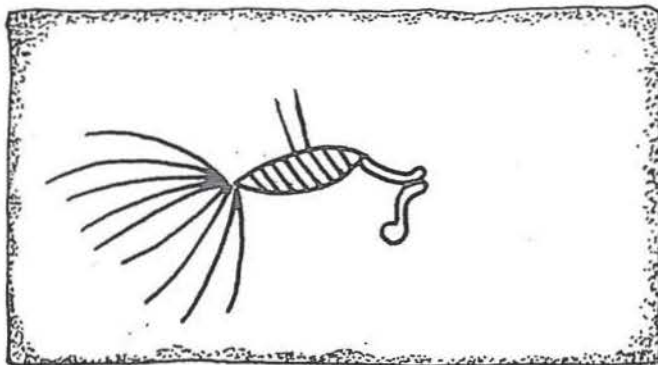
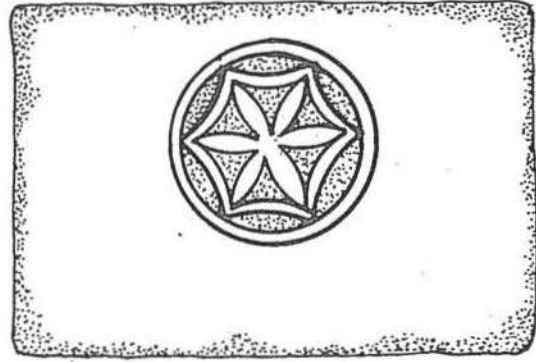
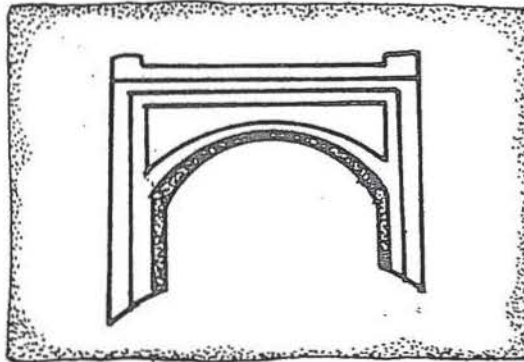
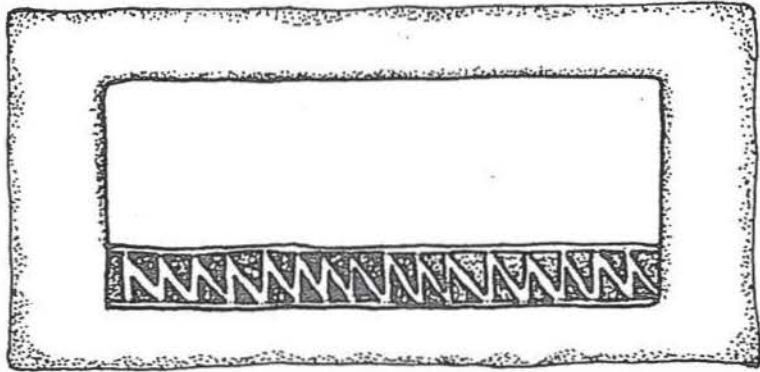
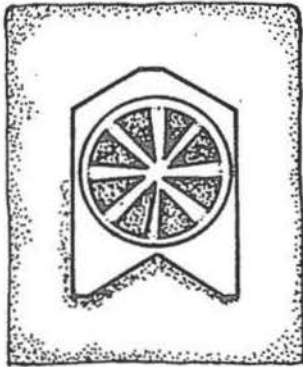
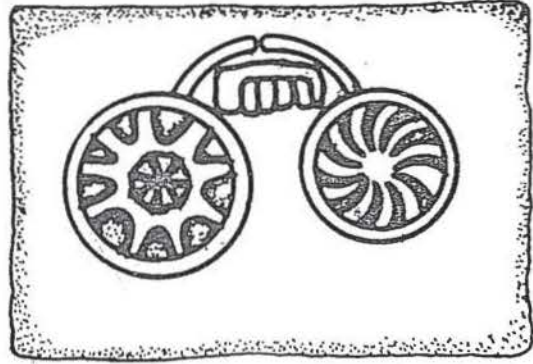
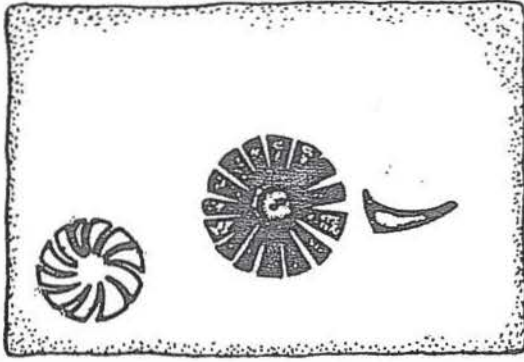
Ömer Ağa bu taşı alıp Ankara'ya gelince, Hasan Dede'ye teslim ediyor. Hasan Dede bu taşı eline alınca bir güvercin oluyor.. Sonra taş haline geliyor. Bu taş güvercin Hasan Dede Camin'de Kızılbaşlar tarafından ziyaret edilen kutlu bir taştır. Bunun üzerine Hacı Ömer Ağa ve ailesi Hasan Dede Türbesine kırk şinik ekin ve öküz nezir (bağış) etmişlerdir(21).

4-Karataş

Caminin yapımı esnasında Karataş'ın bulunduğu yere hiç bir taş uygun gelmemiş, yeri boş bırakılarak cami tamamlanmıştır. Cami tamamlandıktan sonrada buraya koyacak malzeme kalmamıştır. Tam ne konulacağını düşünülüyor bir esnada ak bir güvercin uçarak gelmiş, duvardaki boşluğa konmuştur. Konar konmaz güvercin taş kesilmiştir. Böylelikle taş kutsal taş olarak kabul edilmiştir(22).

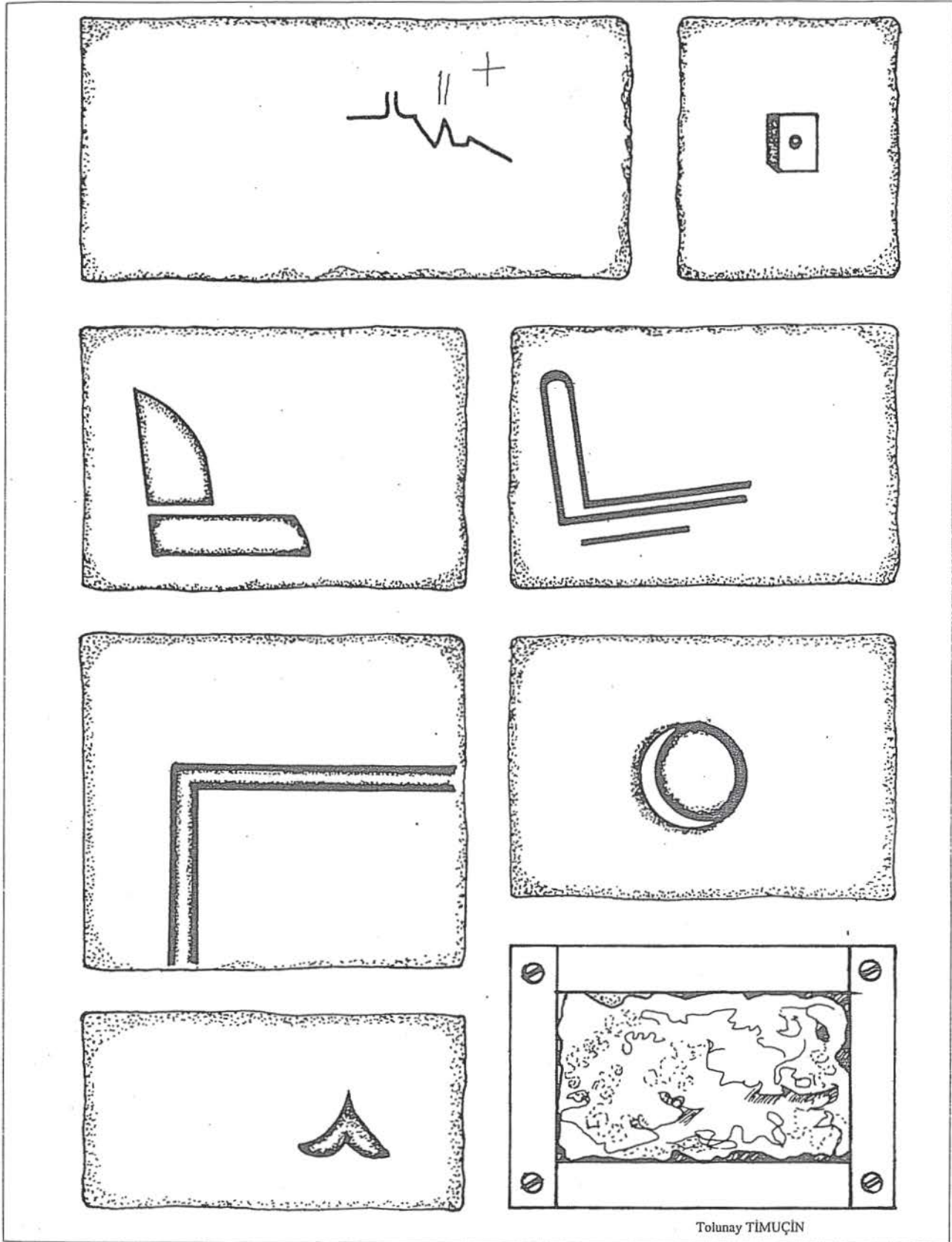
Resim 2: Mihrap

Tolunay TİMÜÇİN

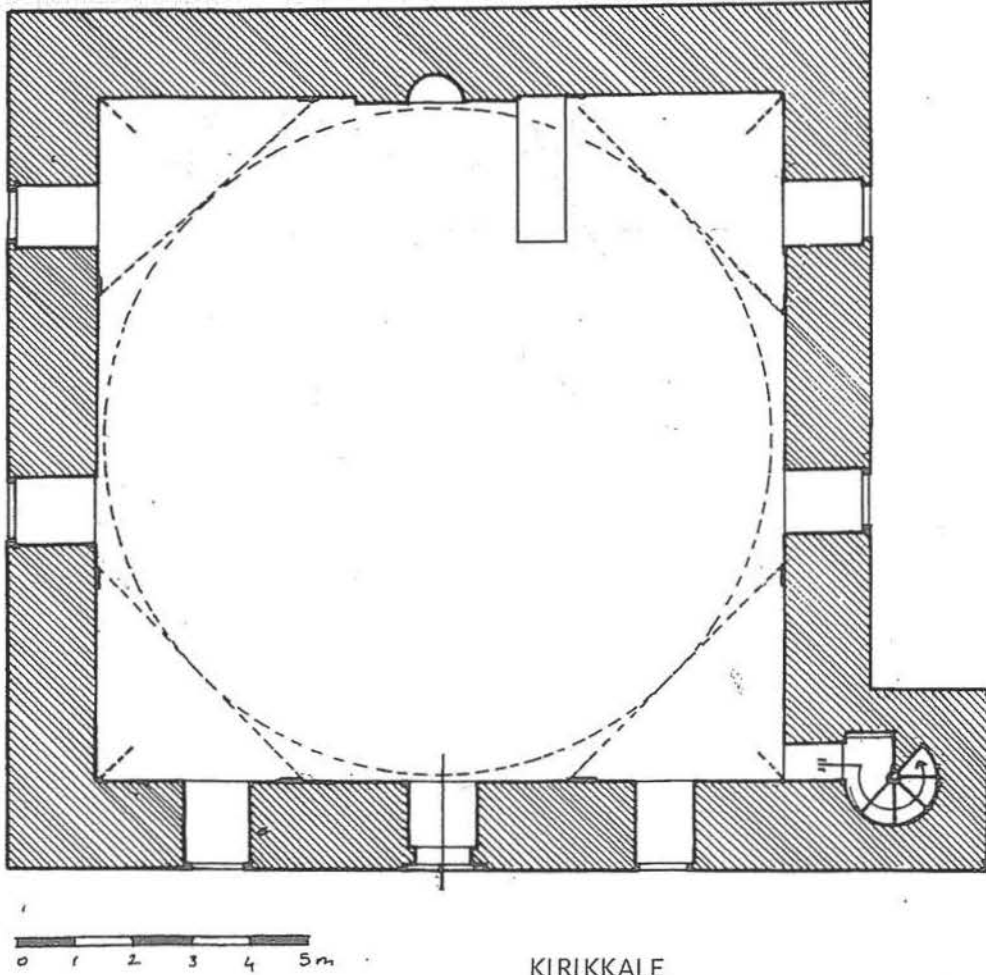
Çizim 1 : Taşçı işaretleri

Tolunay TİMUÇİN

Çizim 2 : Taşçı işaretleri

KIRIKKALE
HASAN DEDE (FAKİH) CAMİİ
Yavuz TİRYAKİ 20.01.1988

5-Karataş

Hasan Dede'nin diğer bir adıda Hacı Hasandı. 2-3 yılda bir mutlaka Hac'ca giderdi. Mekke Şerifi ile de arası oldukça iyi idi. Hac'ca gitmediği bir sene Kırık köyünden Hacı Ömer Ağa Hac'ca giderken, Hasan Dede onunla Mekke Şerifine bir parça kömür ve birkaç tane karpuz çekirdeğini hediye olarak gönderir. Hacı Ömer Ağa Mekke şerifine giderek hediyelerini verir ve Hasan Dede'nin bir cami yaptırdığından bahseder.

Hediyeleri alan Mekke Şerifi:

-Karpuzun büyük kara koyunun çok olsun Hasan Dede... Diyerek,

Hacı Ömer Ağa'ya bir taş verir ve der ki:

-Bu taşı camiye koysunlar buraya gelemeyen orada bunu ziyaret etsin ...

Hacı Ömer Ağa Mekke dönüşü:

-Nasıl olsa bizim oralarda böyle taş var. Ora-

dan alır götürürüm, yolda kendime yük etmeyeyim. Diyerek taşı atar.

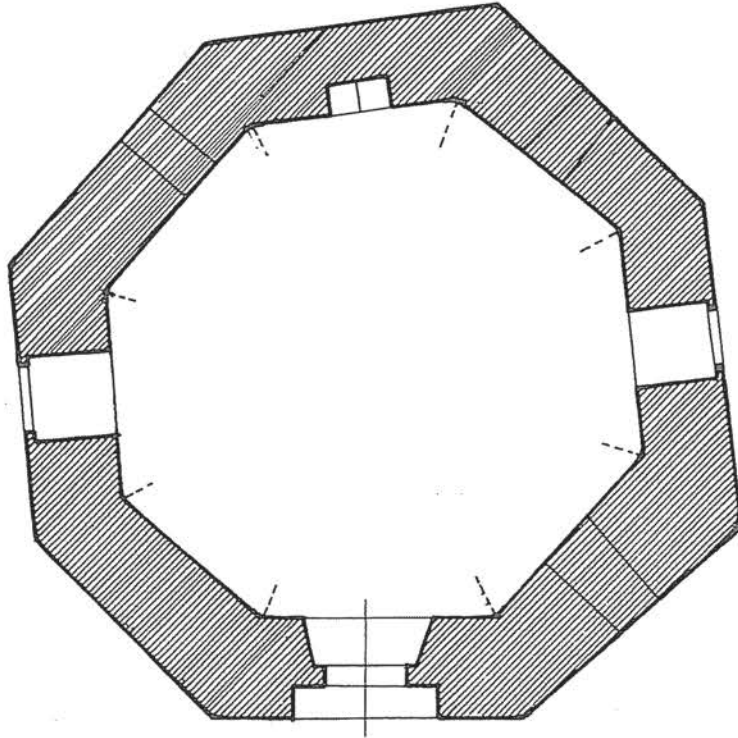
Hasan Dede Köyü'ne geldiği zaman caminin inşası bitmek üzeredir. Hacı Ömer Ağa'yı yolda Hasan Dede karşılar:

-Sen emaneti getirmedin ama bak emanet geldi kendi yerini buldu. Der ve Kara Taşı gösterir.

Hasan Dede'nin büyüklüğünü iyice anlayan Hacı Ömer Ağa kırk çinik buğday ile bir öküzü vakfeder. Tekke ve zaviyeler kapatılıncaya kadar Kırık köyünden bu vakıf halen gitmekteymiş. 1955/60 yıllarına kadar da ara sıra gittiği söylenmektedir(23).

6-Hasan Dede

Hasan Dede, Kırık köyünde Hüseyin Hiçyılmaz ailesinin yanında çobanlık yapmaktadır ve Bektaşî Şeyhi Hasan Faki ile de hiç bir alakası yoktur.

0 50 1 1,5 2 2,5 m

KIRIKKALE
HASAN DEDE TÜRBESİ
Yavuz TIRYAKI 20.01.1988

Hasan Dede oldukça sessiz iyi huylu ak sakallı bir ihtiyardı. Hüseyin Hiçyılmaz Hac görevini yerine getirirken, Arafat'a çıktığında, rüyasında Hasan Dede'yi görür. Hasan Dede ona sorar?

-Ağam birşey istermisin, birşeye ihtiyacın varmı? Hüseyin Hiçyılmaz:

-Karnım çok acıktı yengen gözleme yapsa da yesek. Der.

Hasan Dede Hüseyin Hiçyılmaz'ın karısına gelerek:

-Ağam gözleme istiyor, yap da götürüyüm. Der.

Kadıncağız:

-Herhalde canı gözleme çekti, kendine isteyemiyor, ağasını bahane etti. Der ve gözlemeleri yapar. Hasan Dede gözlemeleri aldıktan sonra kaybolur, Kâbe'ye gider, Ağasını bulur ve:

-Ağam al sana gözleme getirdim. Der.

Ağası daha birşey söyleyemeden kaybolur. Hüseyin Hiçyılmaz Hac'dan dönünce herkes onu karşılamaya gider. El öpmek isteselerde elini vermez. Ve:

-Eğer burada eli öpülecek birisi varsa oda Hasan Dede'dir. Der. Ve olayı anlatır.

Hasan Dede bu olayı anlatan Hüseyin Hiçyılmaz'a:

-Benim sırrımı verdin; Bundan böyle senin evinde kelle tütmesin. Der.

Bu olaydan itibaren Hiçyılmaz ailesinin evinde hiçbir zaman kelle pişirilmemiştir. Ailenin inancı eğer evlerinde kelle pişecek olursa bir aile yakını ölecektir(24).

7-Eşrefoğlu Al Haberi

Hasan Dede, bir gün yanına aldığı dört dervişi ile halka ve hâkka hizmet ederken ününü duyup da çekemeyenlerden birisinin ihbarı üzerine kendisini denetlemeye gelenlerden bir paşa ile karşılaşılıyor. Meğer geleni padişah göndermiş ve adı da Eşref Oğlu imiş. Eşref Oğlu Komutan, Hasan Dede'yi görünce,

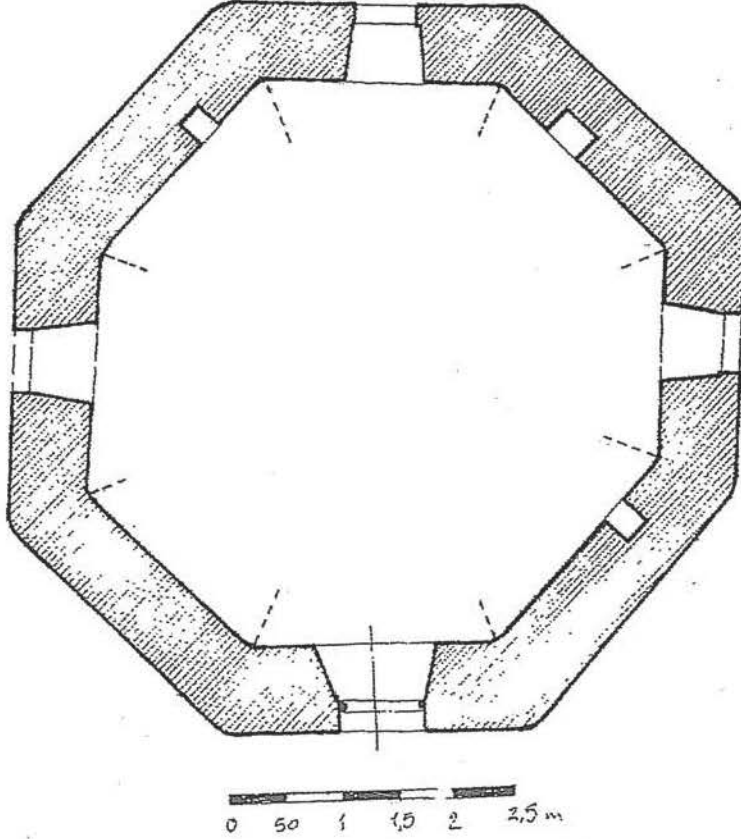
-Çabuk atlarıma arpa ve erlerime yemek... diyor.

Hasan Dede'nin bir küçük çuvalla arpa getirmesi üzerine de

-Bu kadar at, bu arpa ile doyar mı? diye bağırıyor.

Bu sırada Hasan Dede gene bir parça yemekle bir alay askerin yanında belirmiştir. Komutana,

-Siz atların yemesi için emir verin, Erler de bu yemekten yesin. Doymazlarsa gene gelir. diyor.

ANKARA_KIRIKKALE_
HASAN DEDE_
HASAN DEDE'NİN EVLATLARININ TÜRBESİ
Y.TİRYAKİ 20.1.1988

Böylece yemeğe başlayan erler ve atlar doyuktan başka geri kalanları tüketemiyorlar.

Bunun üzerine sırrımı anlamak isteyen Eşref Oğlu'na Hasan Dede, Eşref Oğlu Al Haberi, şiirini söylüyor(25).

Menkıbelerinin Değerlendirilmesi: Hasan Dede'nin şeyhliği, askerliği, fıkıh eseri müellifliğinin yanında bir de ermiş kişiliği vardır. Anadolu'daki pek çok ermiş gibi o da Diyar-ı Horasan'dan gelmiştir(26). Anadolu halkının yarattığı menkıbelerde olduğu gibi Hasan Dede için söylenenlerde Hacı Bektaş-ı Veli ile başlamaktadır. Anadolu halkı bu menkıbeleri olduğu gibi kabullenmiş ve sorgulamadan kuşaklar arasında kulaktan kulağa taşımıştır.

Anadolu'ya Türklerin yerleşmelerinde ve Anadolu'daki yerleşik gayrimüslim halkın Müslümanlaşmasın-

da önemli roller üslenmiş bu tür derviş ve şeyhlerin hakkında anlatılanlar onlara gerçek üstü bir kimlik kazandırmıştır. Kimi derviş ve şeyhlerde «Kara Donlu Can Baba'da olduğu gibi» Şaman dinini benimseyen Türkleri Müslüman yapmıştır(27).

Anadolu'daki şeyh ve dervişler yalnızca Anadolu halkının Türkleşme sürecini başlatmamış Rumeli yakasında, hatta Balkanlar ve Yugoslavya'ya kadar uzanmışlardır. Bu derviş ve şeyhlerin önemli bir görevi de Anadolu'daki göçmen olan Türk nüfusunun yerleşik hale getirilmesidir. Keza Hasan Dede'de bunlardan birisidir. Anavarza civarında yaşayan Gündesli, Beydilli, Gökçekli, Kuyumcu aşiretlerini kendisine tâbî kılarak, bu aşiretlerin iskânını sağlamıştır.

-Birinci menkıbede bahis konusu olan Hasan De-

de'ye halkın bel bağlaması için ona Hacı Bektaş-ı Veli'ye kadar uzanan bir köken arayışının mahsulü olarak tahta kılıcı kuşandırmışlardır.

-İkinci menkıbede hemen Kızılırmak kıyısında kurulmuş olan zaviyesi nedeniyle ırmak ile Hasan Dede özdeşleştirilmiş, Kızılırmak'a bir kutluluk kazandırılmış, Hasan Dede'nin ermişliği vurgulanmıştır.

-Üçüncü menkıbede ise Hasan Dede'nin ermişliği, ululuğu ve bu meziyetlerinin ta Mekke'ye kadar uzandığı vurgulanmakta ve dönemin Mekke Şerifinin şahitliği sağlanmaktadır. Ayrıca Mekke Şerifi'nin göndermiş olduğu **Kara Taş**'in kutsallığı ile de Hasan Dede'nin camisi bir nevi Kâbe ile özdeş hale getirilmektedir. Hasan Dede'nin taşı eline aldığı anda taşın bir güvercin şekline dönüşmesi; üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bir güvercin donunda görülmesi güvercininde taş haline girmesi Hacı Bektaş ile bu taş arasında bir bağlantı kurulmasını sağlamaktadır. Bu menkıbede diğer bir konu da Hasan Dede'nin Mekke'ye gönderdiği hediyelerdir. Hediyeleri alan Mekke Şerifi «*Karpuzun büyük kara koyunun çok olsun Hasan Dede*» diyerek bir duada bulunmuştu. Hasan Dede Kasabası'nın Orta Anadolu'nun en büyük karpuzunun yetiştiği yer olarak ünlenmesini burada belirtelim. Hasan Dede tarafından Mekke'ye gönderilen bir parça kömür ile birkaç tane çekirdeğin Hasan Dede ve Mekke Şerifi'nin himmetleriyle iri karpuzlara ve kara koyunlara dönüşmüştür.

-Dördüncü menkıbemizde Karataş'ın, güvercin den taşa dönüşmesiyle, uçarak gelmesiyle ona bir kutsallık kazandırmaktadır. Ayrıca Hacı Bektaş'ın kimi zaman güvercin donunda görünmesi, Karataş ile Hacı Bektaş arasında bir alaka kurulmasını sağlamaktadır.

-Beşinci menkıbemiz üçüncüsü ile hemen hemen aynıdır. Bu menkıbenin ufak tefek değişiklikleri ile anlatılan çeşitleri halen halkın dilindedir. Burada Hasan Dede'nin kutluluğu tekrar edilmekte ve zaviyenin ihtiyaçlarının hiç olmazsa bir bölümünün yöre halkı tarafından karşılanması teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

Altıncı menkıbemizde de yöre halkının Hasan Dede'nin kişiliğini değiştirmeye çalıştıkları ve ona bambaşka bir kişilik kazandırma gayretleri görülmektedir.

Yedinci menkıbede Hasan Dede'nin «*Eşrefoğlu Al Haberi*» adıyla ünlenmiş türküsünün yazılış kaynağı araştırılırken, Hasan Dede'nin elinden bolluk bereket dağıtmaktadır. Onun ermişliği, yiyecek ve içeceği çoğaltması benzer başka menkıbelerde de vurgulanmaktadır.

Hasan Dede Külliyesi

Kasaba merkezinde, çarşı içinde yer alır.

Caminin güneyinde haziresi, batısında ise Hasan Dede'nin türbesi ile evlatlarının gömülü olduğu ikinci bir türbe bulunmaktadır. Bugün mevcudiyetini tesbit edemediğimiz çeşmesi, yenilenmiş şadırvanı ile bir aşhanesinin bulunduğu da söylenmektedir(28).

Cami 14.70 x 14.70 m. ölçülerindeki bir alanı kaplayan tek kubbeli bir yapıdır. Duvar kalınlıkları 1.50 m. dir. Hafif kırmızıya çalan düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Giriş mihrap ekseninde minare ise kuzey-batı köşede dışa taşkın olarak yer alır. Yapının son cemaat yeri bulunmaz. Doğuda iki batıda iki, ikide giriş kapısının yanlarında olmak üzere altı pencereden ışık almaktadır. Pencerelemin taş söveleri üzerine tuğladan hafifletme kemerleri atılmış ve alınlıkların içerisi tuğla ile dolgulanmıştır.

Yay kemerli giriş kapısının üzerinde tuğladan hafif sivri kemerli alınlık yer almakta ve alınlığın ortasında onarım kitabesi bulunmaktadır. Kitabe metni şöyledir:

*Maşallah Hasan Dede'nin
Cami-i Şerifi tarih
sene 1014 (M:1604/1605)
Tamir-i Şeyh Mustafa Efendi
Zileli(?) Şeyh Ali Efendi
sene 1191 (M:1777/1778)*

H. 1191 tarihli bu tamir kitabesi, H. 1014 tarihi ile yapının daha erken yapıldığını belirtmesi ile birlikte bu bölgenin H.986 (M:1578/1579) tarihinde bir berat ile Hasan Dede'ye verildiği de bilinmektedir.

Giriş kapısının sağında ve solunda duvara kazınmış iki onarım kitabesi daha vardır. Bu kitabelerin yazıları üzerine geçirilen demir parmaklıklar neticesinde okunamamaktadır. Sadece tarih kısımları okunabilmektedir. Birinci kitabede H. 1266 (M: 1849/1850), ikinci kitabe ise H. 1245 (M: 1829/1830) tarihlerini verirler(29).

Caminin beden duvarı dar bir saçak ile sona ermekte, biraz içeriden sekizgen kubbe kasnağı başlamaktadır. Kubbe kasnağı bir sıra kesme taş, dört sıra tuğla, bir sıra kesme taş, dört sıra tuğla üzerine iki sıra kesme taştan meydana gelmekte ve üzeri bir silme ile sonuçlanmaktadır.

Yağmur sularını akıtmak için kasnak ile beden duvarı arasında kalan saçakların eskiden kare şeklindeki yassı tuğlalarla kapatıldığı eski bir fotoğrafından anlaşılmaktadır(30).

Kare harimi örten 11.50 m. çapındaki kubbede aynı sistemde tuğlalarla kaplanmaktaydı.

Kubbe kasnağının tam ortalarından dört yöne dört pencere açılmıştır. Kubbe yapı içerisinde duvarlarda belirgin olan hafifletme kemerleri ve ilginç tromplarla taşınmaktadır.

Girişi harimden olan kare kaideli minare pabuç kısmına kadar kesme taş olup üzeri silindirik şeklinde olup, tuğladandır. Tuğla gövdenin ortasından bir taş kuşak minareyi dolaşmaktadır. Minare şerefesinin 1 m. altından itibaren yenilenmiştir(31).

Caminin 3.80 x 5.90 m. ölçülerindeki alçı mihrabı kalıplama tekniği ile yapılmıştır. Mihrap nişi altı köşeli ve üzeri geometrik geçmelidir. Mukarnaslı kavsaraya sahip mihrap nişinin iki yanında birer bodur sütunçe yer alır. Alınlık ve etrafını çevreleyen geniş bordür tıpkı mihrap nişinde olduğu gibi geometrik geçmeli yıldızlarla bezelidir. Dış bordürde "kelime-i tevhid", mihrap nişi içerisinde ise "la ilahe illallah" yazısı yer alır. Her iki yazıda peşpeşe tekrarlanırlar. Mihrabın tepeliği palmet dizileri ile süslüken, sonradan tahrip edilmiştir. İnce silmelerle kırmızı, yazılar ve rozetler ise altın yıldız ile sonradan boyanmıştır.

Caminin içerisinde, mihrabın yanında yer alan pirinç şamdanlardan bir tanesi üzerindeki tarih ve vakfiye yazısından dolayı dikkat çekicidir. Üç boğumlu bir gövdeye sahip 35 cm. yüksekliğindeki bu şamdanın kaidesinde yer alan vakfiye yazısı şöyledir:

"*Vakfun fisebil Allah. Karbuzu büyük Hasan Dede'ye İznik'li Derviş Kasım Vakfıdır. sene 1195*" (M:1780/1781)(32)

Hasan Dede Camii ve Türbeleri 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir(33). Bu restorasyon esnasında mahfil kaldırılmış, minber ise yenilenmiştir. Yine bu restorasyon esnasında camide yer alan kalemlerinin tamamı ile dış cephedeki bazı duvar yüzeyleri yenilenmiş kubbe kurşunla kaplanmıştır.

Caminin kuzey cephesinde, giriş kapısının sağ tarafında, yerden 89 cm. yükseklikte, Kâbe'den geldiğine inanılan, siyah taneli granitten 11.5 x 19 cm. ebadında ve **Karataş** olarak adlandırılan bir taş yer almaktadır. Yöre halkı bu taşın **Hacer-i Esved**'in parçası olduğuna inanmakta, caminin ziyareti esnasında bu taşta el sürülüp öpülmektedir(34).

Hasan Dede Camii taş süslemeleri açısından da oldukça ilgi çekicidir. Caminin duvar yüzeylerinde dev-

şirme olarak kullanılmış süslemeler vardır. Bu süslemelerin en ilgi çekici olanı minare kaidesinin batı cephesinde ve ters olarak yerleştirilmiş tavuş kuşu motifidir. Oldukça sivilize edilmiş bu motiften başka çeşitli güneş kursları, çarkı felekler ile ne olduklarını tam olarak anlamadığımız çeşitli desenler devşirme olarak burada kullanılmıştır(35).

Kible duvarında, mihrabın tam arkasında yerden 1 m. kadar yükseklikteki duvar yüzeyinde ise 'Süleyman' (?) yazmakta ve bir taşçı işareti bulunmaktadır.

Hasan Dede'nin türbesi ise caminin hemen yanında yer alır. Düzgün olmayan sekizgen plânlıdır. İki kademeli bir platform üzerinde yükselmekteyken zeminin doldurulması neticesinde bunlardan yalnızca bir tanesi kalmıştır(36). Hafif kırmızıya çalan kaba yontulmuş kesme taşlardan inşa edilmiştir. Kuzey cephesinde yarım daire kemerle içeriye alınmış basık kemerli giriş kapısı yer alır. Kapının hemen üzerinde caminininki ile aynı boy ve karakterdeki kitabesi yer almakta iken kitabe şimdi yerde durmaktadır. Kitabe metni şöyledir:

"*Tamiri Gündeşlüzade Gündüz Bey sene 1191*" (M:1777/1778).

Giriş eksenindeki mihrap nişi sadedir. Doğu ve batıda birer söveli, örtü sistemine yakın yerde ise, güneydoğu, güney-batı, kuzey-batı yönlerinde ufak ve kemerli pencerelerden ışık almaktadır.

Örtü sistemi içte sekizgenden kubbeye geçilmesiyle oluşan hafif dilimli bir kubbe, dıştan hafif sivrilmesiyle külaha yakın bir örtü sistemidir.

İçeride oldukça iri bir sanduka yer alır. Sanduka türbenin onarımı esnasında kalem işleri ile birlikte yenilenmiştir.

Hasan Dede'nin evlatlarının türbeside hemen Hasan Dede'nin Türbesinin yanında yer alır. Düzgün olmayan sekizgen plânlı kaba yontulmuş kesme taşlardan inşa edilmiştir. İçeride Hasan Dede'nin evlatları olduğu söylenen kızı Ümmühani, oğlu Şeyh Halil İbrahim, oğlu Şeyh Mustafa'ya ait üç sanduka yer alır. Sandukalar türbenin onarımı esnasında yenilenmiştir.

Girişi doğudan olan türbenin, güneyde, batıda ve kuzeyde olmak üzere üç penceresi vardır. İçeride çeşitli eşyaların konması için pekçok niş yapılmıştır. Örtü sistemi diğer türbe ile aynıdır.

Kitabe bulunmayan bu türbenin, giriş kapısının sağında ve solunda iki onarım kitabesi göze çarpar.

Sağdaki kitabede:

"*maaşallah 1312*" (M:1894/1895)

Soldaki kitabe ve tarih okunamamaktadır.

Giriş kapısının üzerine diğer türbede olduğu gibi türbede yatanların isimleri günümüz Türkçesi ile yazılarak asılmıştır.

Hazire

Caminin güney taraftaki haziresi tamamen yeni mezarlarla dolmuş bulunmaktadır. Birkaç tane eski olabilecek tarihsiz ve yazısız mezar taşı vardır. Sadece türbelerin hemen yanında Mahmut Çelebi (Avni Ağazade Mahmut Ağa)'nın (ö.1956) mezar taşı üzerindeki sonradan ilave edilmiş sarık ilgi çekmektedir. 20 cm. yüksekliğinde 27 cm. çapındaki oniki dilimli beктаşi sarığının dört cephesinde yazılar yer almaktadır:

1. cephe : *Lâilâhe illâ' l-lâh*
2. cephe : *Muhammed Resul Allah*
3. cephe : *Ali Velîyullah*
4. cephe : *Vasi un Resul Allah*

NOTLAR

(1)-Erdoğan ASLIYÜCE, Heryönüyle Kırıkkale, Ankara 1974, s. 153.

(2)-Hasan Dede kasabasında ortaya çıkarılan buluntulardan bir bölümü için bkz. Sevim SARI, "*Kırıkkale'de Bulunan Pişmiş Toprakta Eserler*", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, Ankara 1963, s. 91-100'de, -Ali Özdemir'in Yaptığı Evin Temel Kazısında Ortaya Çıkan Eserler: Halen Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan pişmiş toprak heykeller 1963 yılı öncesinde bulunarak müzeye kaldırılmıştır. Kiremidî renkte kilden yapılmış heykellerin üzerindeki izlerden anlaşıldığı kadarıyla vaktinde beyaz astar üzerine kırmızı ve siyah renkle boyanmıştır.

1-Oturan Kadın Heykelciği: (11403), yükseklik : 35 cm., genişlik : 17 cm., baş yüksekliği : 8 cm., baş genişliği : 6 cm. baş derinliği : 5. 5 cm. Baş çenenin altından kopmuş, sağ kolu dirsekten, sol eli bilekten itibaren yoktur.

2-Kadın heykelciğinin üst kısmı: (11405), yükseklik : 29. 5 cm., genişlik : 18 cm., baş yüksekliği : 16. 5 cm., baş genişliği : 10. 4 cm., baş derinliği : 9. 6 cm. Baş boyun kökünden kopmuş, gövdesi yandan ikiye bölünmüştür. Sağ kolu dirsekten, sol eli bilekten, gövdesi kalçadan kırılmış olup parçaları kayıptır.

3-Ayakta Duran Kadın Heykelciği: (11404), kaidesiyle beraber yüksekliği : 36 cm., genişlik : 10 cm. derinlik: 7 cm., baş genişliği : 5 cm., baş derinliği : 4. 5 cm. Baş boyundan kopmuş, parçalar tamdır. Eserin arkasında 1. 8 cm. çapında bir pişirme deliği vardır.

4-Heykelcik Parçası: (numarasız), yükseklik : 30

cm., genişlik : 11. 5 cm., derinlik : 12 cm. Dizler hizasından ikiye bölünmüş, belden yukarısı ve arkası kayıptır. Bu eserler M. S. III. yüzyılda Helenistik Devir eserlerinde ilham alınarak yapılmış adak heykelleridir

-*Muhtelif Hafriyatlarda Ortaya Çıkan Buluntular:*

Kasabada bulunan dört adet Bizans dönemi küp belediye bahçesinde durmaktaydı. Şimdilerde akibeti bilinmemektedir. Hasan Dede Camii avlusunda çeşitli zamanlarda ortaya çıkarılmış, sütun parçaları ve mermer malzemeler halen durmaktadır. (3)-Erdoğan ASLIYÜCE, Heryönüyle Kırıkkale, Ankara 1974, s. 153.

(4)-Birçok araştırmacı tarafından sıklıkla Hasan Dede mahlası ile şiir yazar şairler birbirlerine karıştırılmaktadır. Hasan Dede, Aşık Hasan, Hasan gibi mahlalarla şiir yazar diğer halk şairleri de kimi zaman Hasan Dede ile karıştırılmaktadır. Temeşvarlı Gazi Âşık Hasan ile bahsi geçen Hasan (Fakih) Dede de gerek şiir anlayışı, gerek dil, gerekse yüzyıl olarak farklıdır. Temeşvarlı bir serhat âşığı iken Hasan Dede edep, erkan âşığıdır. Bir Hasan Dede sevdalısı olan ve onu Türk toplumuna gerçek değeri ile anlatmaya çalışan, hakkında bildiriler ve yazılarıyla yeni nesillere onu sevdiren Tahir Kutsi MAKAL'da yukarıdaki mahlalarla şiir yazar bütün "Hasan"ları Hasan Dede olarak kabullenmektedir. Bknz., Tahir Kutsi MAKAL, *Aşık Hasan Dede*, İstanbul 1997.

(5)-Hasan Dede ve diğer Hasan Dede'ler için Bknz.

-KÖPRÜLÜZADE MEHMED FUAT, "*Temeşvarlı Gazi Aşık Hasan*", *Türk Yurdu*, Cilt:4, Sayı:19, İstanbul 1927, s. 19-23.

-Cahit ÖZTELLİ, *Bektaşî Gülleri*, İstanbul 1973, s.359.

-Anonim, "*Hasan Dede*", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Muhtelif cilt ve sayfalar.

-Hikmet TANYU, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara 1967, s.Muhtelif sayfalar.

(6)-Enver Behnan ŞAPOLYO, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1967, s. 273.

-Ahmet Yaşar OCAK, *Bektaşî Menakıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul 1982, s. 132.

-Tahir Kutsi MAKAL, *Aşık Hasan Dede*, İstanbul 1996.

(7)-Anavarza Şimdiki Ceyhan ve Çevresidir.

(8)-Bu Aşiretler İçin Bknz.

-Faruk SÜMER, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, İstanbul 1980.

-Naci Kum ATABEYLİ, "*Türkmen Barakları*", *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: 6, Ankara 1965, s. 27-65.

(9)-Hasan Dede'nin Bu Aşiretleri İskânı İçin Bknz.

-Enver Behnan ŞAPOLYO, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1967, s. 273.

-Enver Behnan ŞAPOLYO, "*Etnolojik Köy Araştırmaları: Ankara'da Beydilli Aşireti*", *Türk Yurdu*, Sayı: 236, Ankara 1954, s. 217-221.

-Enver Behnan ŞAPOLYO, "*Ankara Araştırmaları: Şair Hasan Dede*", *Türk Yurdu*, Sayı: 237, Ankara 1954, s. 272-276.

-Naci Kum ATABEYLİ, "*Türkmen Barakları*", *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: 6, Ankara 1965, s.27-65.

-Naci Kum ATABEYLİ, "*17. yy. Şairlerinden Budala Hakkında Notlar*", *Ülkü*, Sayı: 58, 1937, s. 321-325.

(10)-Enver Behnan ŞAPOLYO, "*Ankara Araştırmaları: Şair Hasan Dede*", *Türk Yurdu*, sayı: 237, Ankara 1954, s.273.

-Hikmet TANYU, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak

Yerleri, Ankara 1967, s.130.

-Erdoğan ASLIYÜCE, *Her Yönüyle Kırıkkale*, Kırıkkale 1973, s.

-Nejat BİRDOĞAN, *Hasan Dede Kasabası ve Hasan Dede*, [Ankara] 1992, s.34-35'de yukarıdaki şahısların görüşlerine katılmayarak Hasan Dede'nin ne I. nede II. Viyana kuşatmalarına katılmasının tarihsel olarak mümkün olmadığını söylemektedir ki doğrusu da budur. I. Viyana kuşatması 1529, II. Viyana kuşatması ise 1683 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Hasan Dede 1562'de Anadolu'ya gelmişti.1579 tarihinde gösterdiği yararlıktan dolayı bu topraklar kendisine bir beratla verilmişti. O halde her iki Viyana kuşatmalarına da katılması mümkün değildir. Hasan Dede Kanunî Sultan Süleyman ile savaşa katılmış ise bu ancak Kanunî'nin son seferi olan Sigetvar (1566) olabilir.

(11)-Hasan Dede Hakkında Ferman-ı Şerif

Şeyh Hasan Veleli Yakup Fakih mezkûr Şeyh Hasan Fakih 8 nefer dervîşi ile diyar-ı Karaman'dan gelip Ankara Vilayeti mezkûresinne giden teke salan nam mevkî kurbünde olan iki kol nâm hâli vîran mahâlde, beratı âlişan tahminen iki çiflik mecrası ve tariki cadde ise maruf yer olmağın üzere zaviye bina edip erendeye revendeye hizmet eylemiştir. Hâliya payeî serîri ilâya arzı sarf olunup 8 nefer dervîşi ile avarız vermeyip zaviyeye hizmet etmek vecdi üzere emir olındığın. Defteri Cediti Hâkâniye bu suretle kaydolunmuştur. Defteri atık: (Neferat:9) yazılıdır

-Enver Behnan ŞAPOLYO, "Ankara Araştırmaları: Şair Hasan Dede", *Türk Yurdu*, sayı: 237, Ankara 1954, s. 273.

-Hikmet TANYU, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s. 130.

-Orhan Cezmi TUNCER, *Anadolu Kümbetleri*, Cilt: 3, Ankara 1993, s. 68.

(12)-Hikmet TANYU, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s. 130-131.

(13)-Enver Behnan ŞAPOLYO, "Ankara Araştırmaları: Şair Hasan Dede", *Türk Yurdu*, sayı: 237, Ankara 1954, s. 273.

(14)-Hasan Dede mahlası ile şiir yazan başka şairlerde olduğunu yukarıda belirtmiştik. Hasan Dede'ye atfedilen şiirlerin içerisinde kesinlikle onun olduğunu düşündüğümüz sadece 11 şiire rastladık. Türkçe ve söyleniş biçimleri ve vezinleri ile birliktelik gösteren sadece bu kadar olup, yakında bu şiirlerin de içinde olduğu -Hasan Dedeler derki- başlıklı daha geniş bir yazı hazırlanmaktadır.

-Enver Behnan ŞAPOLYO, "Ankara Araştırmaları: Şair Hasan Dede", *Türk Yurdu*, Sayı: 237, Ankara 1954, s. 273.

-A. Rıza KÖSEOĞLU, *Hasan Dede Şiirleri*, Ankara 1960.

-Tahir Kutsi MAKAL, *Aşık Hasan Dede*, İstanbul 1996.

(15)-Naci Kum ATABEYLİ, "17. yy. Şairlerinden Budala Hakkında Notlar", *Ülkü*, Sayı: 58, 1937, s. 321-325.

-A.Rıza KÖSEOĞLU, *Hasan Dede Şiirleri*, Ankara 1960.

(16)-Abdülbaki GÖLPINARLI, *Alevi Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1963, s. 12.

Bu görüşten Farklı Olarak bir menkıbede Halil Demirhan tarafından anlatılmıştır. Bknz. 7. menkıbe

-Nejat BİRDOĞAN, *Hasan Dede Kasabası ve Hasan Dede*, (Ankara) 1992, s. 50.

(17)-Abdülbaki GÖLPINARLI, *Alevi Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1963, s. 12, 278-279.

(18)-Hikmet TANYU, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s. 130.

(19)-Enver Behnan ŞAPOLYO, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964, s. 273.

(20)-Enver Behnan ŞAPOLYO, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964, s. 278.

(21)-Enver Behnan ŞAPOLYO, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964, s. 276.

(22)-Kırıkkale yöresinden derlenmiştir. (7. 1. 1988)

(23)-Hasan Dede Zaviyesi Türbedarı Bahri Demirhan'dan derlenmiştir.(7. 1. 1988)

(24)-Ali Tiryaki'den derlenmiştir. (12. 2. 1988)

(25)-Nejat BİRDOĞAN, *Hasan Dede Kasabası ve Hasan Dede*, (Ankara) 1992, s. 50.

(26)-Elimizdeki belgelerden Hasan Dede'nin Karaman Eyaletinden geldiğini anlamaktayız. Daha öncesi hakkında bilgimiz yoktur. Halkın inancı ise onun Horasan Erenlerinden olduğudur.

(27)-Ahmet Yaşar OCAK, "Bazı Menakıbnâmelere Göre 13.-15.yy.'lardaki İhtidalarla Heteredoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: 2, İstanbul 1981'den ayrı basım, s. 14.

-Abdülbaki GÖLPINARLI, *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli (Vilayetname)*, İstanbul 1939 (2. baskı İstanbul 1990), Muhtelif sayfalarda Anadolu birliğini sağlayan Şeyh ve Dervişlerin İskân hareketlerini anlatmaktadır.

(28)-Türbedar Bahri Demirhan'dan edindiğimiz bilgilerle çeşmesinin kaybolduğu, ortadaki şadırvanın küçültülerek yeniden inşa edildiği, şimdilerde külliye bitişiğindeki Hasan Dede Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin binasının yerinde eskiden yemek dağıtılan bir aşhane binasının olduğu söylenmiştir.

(29)-Anonim, *Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Cilt: 1, Ankara 1983, s. 506'da H. 1222 (M:1807/1808) tarihinde Şeyh İbrahim Tarafından onarıldığını belirtmektedir. Bizim Tespit Ettiğimiz tarihlere ise yer verilmemiştir.

(30)-Anonim, *Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Cilt: 1, Ankara 1983, s. 508.

(31)-Anonim, *Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Cilt:1, Ankara 1983, s. 508.

(32)-Camide bu şamdan benzeri daha pekçok vakıf eseri mevcutken 1927 yılında tekkeler kapatılınca toplanarak Vakıflar Teberrukat Depolarına kaldırılmıştır.

(33)-Anonim, *Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Cilt: 1, Ankara 1983, s. 508.

(34)-Hikmet TANYU, *Türkler'de Taşla İlgili İnançlar*, Ankara 1987, s. 115'de Bu taş etraflıca anlatılmaktadır.

(35)-Hasan Dede Kasabası antik bir yerleşime sahiptir. M.S.III.yüzyıl'a ait toprak heykelcikler bir temel kazısı sırasında ortaya çıkmış ve şu makalede yayınlanmıştır.

-Sevim SARI, "Kırıkkale'de Bulunmuş Pişmiş Topraktan Eserler", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XII/2, Ankara 1963, s. 91-100.

-Bu taş süslemelerde o antik dönem yerleşmesinin çeşitli mimari eserleri ve mezar taşlarının sökülerek bu yapı da kullanılmış olduğunu göstermektedir.

(36)-Anonim, *Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Cilt: 1, Ankara 1983, s. 507-508'deki resimler.